

Representation of Ethnic Identity-Seeking Symbols on Instagram

Ali Jafari*

E-mail: alijafari.researcher@gmail.com

Saeid Faramarziani**

E-mail: ssffma@yahoo.com

Behnam Rezagholizadeh***

E-mail: b.rezagholizadeh@ut.ac.ir

Received: 2024/05/11

Revised: 2024/11/30

Accepted: 2024/12/04

Doi: 10.22034/RJNSQ.2024.456840.1606

Abstract:

Considering the challenges related to ethnic and cultural diversity in Iranian society and the consequences thereof, the present study analyzes the elements and messages representing ethnic identity-seeking on Instagram pages. The primary research question is: What are the main messages, features, and symbols of ethnic nationalism employed by Turkish identity-seekers on Instagram? This study employs semiotics and qualitative content analysis methodologies. The study population comprises Instagram pages of ethnic identity-seekers, with a sample of four selected images chosen purposively from Instagram pages during Fall 2021. The selected images were analyzed using Saussure's semiotic perspectives, Peirce's semiotic elements, and Roland Barthes's explicit and implicit connotations. The qualitative content analysis included Castells' theory of identity, Smith's ethnic nationalism intensity, and persuasive techniques and appeals. Findings indicate that the recurring use of symbols associated with Turkish ethnicity in the analyzed images generally signifies a Pan-Turkic identity, advocating for an independent state for Turkish-speaking peoples worldwide. Iconic signs such as the "Grey Wolf," the wolf hand gesture, the Turkish and Azerbaijani flags, and historical figures like Babak Khorramdin, Oghuz Khan, and Tomyris—symbols of Azerbaijani mythology—are prominently featured. Ethnic demands are also articulated using cultural elements such as football, employing emotional, logical, and nostalgic appeals to capture audience attention.

Keywords: Instagram, Semiotics, Qualitative Content Analysis, Turkish Ethnic Identity.

* Assistant Professor, Department of Participations and Communications, Institute for Educational Studies, Organization for Educational Research and Planning (OERP), Tehran, Iran.

** Assistant Professor, Department of Social Sciences, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran (Corresponding Author).

*** Ph.D. Student in Communication Sciences, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran.

بازنمایی نمادهای هویت‌طلبی قومی در اینستاگرام

نوع مقاله: پژوهشی

علی جعفری*

E-mail: alijafari.researcher@gmail.com

سعید فرامرزیانی**

E-mail: ssffma@yahoo.com

بهنام رضاقلی‌زاده***

E-mail: b.rezagholizadeh@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۲/۲۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۹/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۱۴

چکیده

با توجه به دغدغه‌های موجود در خصوص تنوع فرهنگی در جامعه ایران و پیامدهای ناشی از آن، پژوهش حاضر به تحلیل عناصر و پیام‌های بازنمایی شده هویت‌طلبی قومی در صفحات اینستاگرامی پرداخته است؛ از این رو، مهم‌ترین پرسش پژوهش حاضر این است که عمده‌ترین پیام‌ها، ویژگی‌ها و نمادهای قوم‌گرایی مورد استفاده هویت‌طلبان ترک در شبکه اجتماعی اینستاگرام کدامند؟ این پژوهش با روش نشانه‌شناسی و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. جامعه مورد مطالعه شامل صفحات اینستاگرامی هویت‌طلبان قومی و حجم نمونه شامل چهار عکس برگزیده از میان صفحه‌های اینستاگرامی در بازه زمانی پاییز ۱۴۰۰ است که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. تصاویر مورد مطالعه از دیدگاه نشانه‌شناسانه سوسور به‌عنوان مرجع و عناصر نشانه‌ای پیرس و دلالت‌های صریح و ضمنی رولان بارت و در رویکرد تحلیل محتوای کیفی نیز، نظریه هویت سه‌گانه کاستلز و درجه قوم‌گرایی آنتونی اسمیت و همچنین، تکنیک‌ها و جاذبه‌های اقتناعی مورد استفاده و آکاوی قرار گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که کلیت فضای عکس‌ها با طرح مکرر نمادها و سمبل‌های مرتبط با ترک‌ها، بر هویت پان‌ترکیسم و لزوم ایجاد کشوری مستقل برای ترک‌زبانان جهان دلالت دارد. در عکس‌ها، «هویت مقاومتی» در تلفیق با نظریه کاستلز قابل مشاهده بوده و دال‌های مهمی همچون گرگ خاکستری، نماد سر گرگ یا انگلستان، پرچم ترکیه، پرچم جمهوری آذربایجان، بابک خرم‌دین، اغوزخان و تومروس (به‌مثابه اسطوره‌های آذربایجان) گنجانیده شده‌اند. طرح مطالبات قومی به‌واسطه عناصر فرهنگی نظیر فوتبال نیز در صفحات مختلف کاربران قابل تبیین بوده و برای جلب توجه مخاطبان از جاذبه‌های مختلف احساسی، منطقی و نوستالژیک استفاده شده است.

کلیدواژه‌ها: اینستاگرام، نشانه‌شناسی، تحلیل محتوای کیفی، هویت قومی ترک.

* استادیار گروه مشارکت‌ها و ارتباطات، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران، ایران.

** استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران (نویسنده مسئول).

*** دانشجوی دکتری علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

امروزه مسئله قومیت‌ها به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کشورهای جهان تبدیل شده است. اکثر کشورهای جهان دارای اقوام مختلف هستند و نحوه برخورد آن‌ها با قومیت‌ها متفاوت است. پدیده قوم‌گرایی تهدیدی است که اگر هوشمندانه با آن برخورد نشود، می‌تواند امنیت ملی، تمامیت ارضی و یکپارچگی ملی را در معرض تهدید و تجزیه قرار دهد. با توجه به تغییرات فرهنگی در چند دهه گذشته، اشتباهات عمدی و سهوی برخی از نخبگان ایران از یک‌سو و تلاش‌های تجزیه‌طلبانه کشورهای همسایه (از جمله ترکیه و جمهوری آذربایجان)، یک‌جانبه‌گرایی غرب و آمریکا در قبال ایران، سیاست‌های استعماری مانند طرح خاورمیانه جدید از دیگر سو، گرایشات قومی با شدت و فراگیری بیشتری نسبت به دوران گذشته ظاهر شده است (طالبی و عیوضی، ۱۳۹۲: ۱۳۹). از نشانه‌های بارز آن می‌توان به ده‌ها تجمع از جمله در یادبود ستارخان، تولد بابک خرم‌دین، سالروز ۲۱ آذر (قیام پیشه‌وری)، روز زبان مادری و غیره اشاره کرد. علاوه بر این، در سال‌های اخیر، بعضی از کشورهای غربی از جمله، آمریکا، انگلیس و رژیم صهیونیستی برای تقویت گرایش‌های قومی و ایجاد تحركات قومی بین اقوام ایرانی، سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی کرده‌اند. از دید آنان، زمانی که کشورهایی همانند ایران دچار چالش‌های قومی و بحران‌های داخلی باشند، از ظرفیت‌های لازم برای ایفای نقش منطقه‌ای برخوردار نخواهند بود؛ از این رو، تقویت گرایش‌های قومی و قانون‌های مؤثر در ایجاد قومیت‌گرایی و رشد چالش‌های قومی در کشورهایی مانند ایران به یک راهبرد اولویت‌دار برای آنان تبدیل شده است (جباری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۷۰).

در همین زمینه، پدیده پان‌ترکیسم را می‌توان متأثر از قوم‌گرایی در نظر گرفت؛ ایدئولوژی ناسیونالیستی و توسعه‌خواهانه‌ای که بر پایه آن تمام مردمانی که ترکی سخن می‌گویند باید تحت یک ملت و رهبری واحد در دولتی واحد و مستقل متحد شوند (لاندو، ۱۳۸۵: ۷۳). از نظر کوهن (۲۰۰۷) هدف اصلی طرح پان‌ترکیسم رجزخوانی در مورد گذشته، عزم ایجاد یک پرتره از نوع ایدئال با استفاده از دانش انسان‌شناسی و تاریخی که ویژگی‌های مشترک و خلوص نژاد را در برابر تأثیرات خارجی حفظ کند است (احمدوف، گوجایوا، ۲۰۲۳: ۱۶۱). در برهه کنونی، جبهه‌طلبی «آذربایجان بزرگ» و طمع‌ورزی پان‌ترکیسم برای تجزیه آذربایجان از ایران و تبدیل آن به یکی دیگر از به اصطلاح کشورهای تابع ترکیه در منطقه در دستور کار صهیونیسم نیز قرار گرفته است؛ در این زمینه، برندا شیفر در کتاب خود با عنوان *مرزها و برادری* پیشنهاد می‌کند برای رسیدن به این هدف و نیز ترویج قومیت‌گرایی در ایران، از شکاف‌های موجود قومیتی در ایران

استفاده شود و به‌طور خاص، آذری‌زبان‌های ایران به تجزیه‌طلبی تشویق شوند. توجه به تمامی عوامل دخیل در این مسئله نشان می‌دهد که در برهه کنونی، مقابله با انحراف قومیت‌گرایی پان‌ترکیسم در منطقه آذربایجان ایران نسبت به گذشته خیلی پیچیده‌تر و دشوارتر شده است؛ به‌طوری‌که گسترش فضای اجتماعی و عام شدن بسیاری از امور خاص و درهم‌تنیدگی جهان، موجب شده که شهروندان در انتخاب هویت‌های منسجم و یگانه با مشکل و حتی بحران مواجه شوند (فرامرزینی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۴).

در سال‌های اخیر، استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی باعث شده حجم وسیعی از اطلاعات و برنامه‌های برون‌مرزی و فرادستی به فضای فکری جامعه وارد شود (فرامرزینی و جعفری، ۱۳۹۹: ۷۰) و این امر در کنار روابط فرامرزی، مرزنشینی، پایین بودن مؤلفه‌های توسعه، تحریک قوم‌گرایان و همسایگان هم‌زبان، نیروهای فرامنطقه‌ای و بازیگران خارجی موجب شده است تا فعالان قومی تجزیه‌طلب از طریق عرصه‌های رسانه‌های اجتماعی و فضای مجازی، نسبت به تحریف هویت تاریخی-جغرافیایی و بدبینی افکار عمومی نسبت به حاکمیت ملی فعالیت کنند و در مسیر وحدت و تمامیت ارضی چالش ایجاد نمایند؛ از این رو، با نفوذ و افزایش روزافزون استفاده از شبکه اجتماعی اینستاگرام در کشورمان و استفاده از آن در تحرکات قومیت‌گرایی، بررسی مواضع تبلیغاتی و قوم‌گرایی صفحات مرتبط با این موضوع بیش‌ازپیش ضروری است. در این پژوهش، مهم‌ترین صفحات اینستاگرامی هویت‌طلبان قومی آذربایجان انتخاب و مورد تحلیل نشانه‌شناسی و تحلیل محتوای کیفی قرار می‌گیرند.

پرسش پژوهش

صفحات اینستاگرامی هویت‌طلبان قومی آذربایجان چه ویژگی‌ها و نمادهای قوم‌گرایانه و چه تصاویر یا تصویری از قوم ترک را مورد بهره‌برداری یا تبلیغ قرار می‌دهند و در این زمینه، از چه تکنیک‌ها و جاذبه‌هایی استفاده می‌کنند؟

چهارچوب نظری

۱- نظریه کاستلز

به عقیده کاستلز، هویت سرچشمه معنا و تجربه برای مردم است. برداشت کاستلز از اصطلاح هویت عبارت است از فرایند معناسازی براساس یک ویژگی فرهنگی یا مجموعه به‌هم‌پیوسته‌ای از ویژگی‌های فرهنگی که بر منابع دیگر اولویت داده می‌شود. هویت از کلمات، احساسات و حالات ساخته نشده، بلکه مانند هر چیز دیگری در دنیا، از مواد اولیه

و توسط تاریخ و تجربه پدید آمده است. ما می‌توانیم درباره درک، دگرگونی و آرایش مجدد صحبت کنیم؛ اما آنچه اهمیت دارد این است که هویتی را که ریشه در تاریخ نداشته باشد نمی‌توان هویت دانست؛ بلکه موهومات صرف است. به نظر کاستلز، همه هویت‌ها برساخته می‌شوند؛ اما مسئله اصلی این است که چگونه، از چه چیزی، توسط چه کسی و به چه منظوری برای برساختن هویت‌ها از مواد و مصالحی چون تاریخ، جغرافیا، سیاست، زیست‌شناسی، نهادهای تولید و بازتولید، خاطره جمعی، رویاهای شخصی، دستگاه قدرت و وحی و الهامات دینی استفاده می‌شود؛ اما افراد، گروه‌های اجتماعی و جوامع، همه این مواد خام را می‌پروراند و معنای آن‌ها را مطابق با الزامات اجتماعی و پروژه‌های فرهنگی که ریشه در ساخت اجتماعی و چهارچوب زمانی مکانی آن‌ها دارد، از نو تنظیم می‌کنند. به نظر کاستلز، اینکه چه کسی و به چه منظوری هویت جمعی را برساند، تا حد زیادی تعیین‌کننده محتوای نمادین هویت مورد نظر و معنای آن برای کسانی است که خود را با آن یکی یا بیرون از آن می‌دانند (کاستلز، ۱۳۸۵: ۲۴).

کاستلز عواملی چون قومیت، زبان، آب‌و‌خاک را فی‌نفسه برای ساختن ملت‌ها کافی نمی‌داند و بر برخورداری از تجربه مشترک به‌عنوان عامل مهم و کافی در ساختن ملت‌ها تأکید ویژه‌ای دارد. چون ساختن هویت همواره در بستر روابط قدرت انجام می‌گیرد، باید بین سه صورت و منشأ ساختن هویت تمایز قائل شد؛ این سه صورت عبارت‌اند از: هویت مشروعیت‌بخش، هویت مقاومت و هویت برنامه‌دار.

«هویت مشروعیت‌بخش» هویتی است که توسط نهادهای غالب جامعه ایجاد می‌شود تا تسلط آن‌ها را بر کنشگران اجتماعی گسترش دهد و عقلانی کند. این موضوع، هسته اصلی نظریه اقتدار و سلطه سنت است؛ اما با نظریه‌های گوناگون مربوط به ملی‌گرایی نیز همخوانی دارد که رسانه‌ها و دین از جمله راه‌های گسترش آن هستند. «هویت مقاومت» به دست کنشگرانی ایجاد می‌شود که در اوضاع و شرایطی قرار دارند که از سوی منطق سلطه، بی‌ارزش به‌شمار می‌آید یا داغ‌ننگ بر آن زده می‌شود (کاستلز، ۱۳۸۵: ۲۶). «هویت برنامه‌دار» نیز هنگامی تحقق می‌یابد که کنشگران اجتماعی با استفاده از هرگونه مواد و مصالح فرهنگی قابل دسترس، هویت جدیدی می‌سازند که موقعیت آنان را در جامعه از نو تعریف می‌کند و به این ترتیب، در پی تغییر شکل کل ساخت اجتماعی هستند (کاستلز، ۱۳۸۵: ۲۴). از این منظر، مقوله‌هایی چون تحصیلات، گستره‌ی شبکه ارتباطی، وضعیت تأهل، سن و جنس از جمله مواردی هستند که می‌توانند در شکل‌گیری یا بازاندیشی هویت افراد مؤثر باشند.

برای تقسیم‌بندی تعاریف مختلف قومیت و قوم، نظریه‌هایی ارائه شده‌اند که با رویکردشناسی، آن‌ها را تحت یک اسلوب منظم درآورده‌اند. هرچند تعدادی از این رویکردها از نقاط اشتراکی برخوردارند؛ اما آن‌ها را می‌توان به‌طور اختصاصی به‌صورت زیر تقسیم‌بندی کرد:

۱- رویکرد اصل‌گرایی: اصل‌گرایان قومیت را ناشی از پیوندها و احساس‌های اصیل و حتی ذاتی و طبیعی می‌دانند که فراتر از مقاطع زمانی قرار می‌گیرد و به یک معنی، می‌توان گفت همواره وجود داشته است. بر این اساس، گروه‌های قومی طبیعی قلمداد شده و عواطف قومی واقعی جلوه می‌کنند (جنکینز، ۱۳۸۱: ۱۷۱). هویت قومی از نظر آن‌ها همچون نوعی ویژگی اساسی ملازم گروه به‌نظر می‌رسد، زیرا در گروه و از طریق گروه و بدون مراجعه به دیگر گروه‌ها انتقال می‌یابد (کوش، ۱۳۹۹: ۱۴۵).

۲- رویکرد ابزارگرایی: در این گرایش، قومیت یک مفهوم ذاتی و طبیعی و حتی لزوماً یک نوع اشتراک در باورهای ذهنی در درازمدت به‌حساب نمی‌آید، بلکه نوعی وسیله یا ابزار شمرده می‌شود که برای دستیابی به هدف‌های عمدتاً سیاسی و اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این رویکرد، قومیت را مفهومی مدرن به‌شمار می‌آورد که همچون ملیت ابداع شده است (برتون، ۱۳۹۰: ۲۳۶). در این رویکرد هیچ رابطه منطقی میان پیکره شهروندان یک دولت سرزمینی از یک‌سو و هویت یک ملت براساس دلایل قومی، زبان یا هر چیز دیگر از این دست (یا ازلی بودن آن‌ها) که ما را در بازشناسی جمعی اعضای گروه یاری می‌کنند وجود ندارد (هابز باوم، ۱۳۸۲: ۳۲).

۳- نمادپردازان قومی: این نظریه‌پردازان تاحدودی به دو دسته پیشین انتقاد دارند. آن‌ها ابداعی بودن صرف هویت قومی را انکار می‌کنند و مدعی‌اند که هویت‌ها از یک طرف بر بافتار از قبل موجود اساطیر، نمادها و خاطره‌ها استوارند و از طرف دیگر، دگرگونی‌های مدرنیته کنونی نیز در ساخته شدن و تداوم آن‌ها نقش دارند (اوزکریملی، ۱۳۸۳: ۲۱۲).

۴- رویکرد مبتنی بر تمایزات ملموس و عینی: طرفداران این رویکرد دو گروه هستند: گروه نخست بر پیوندهای بیولوژیکی (نژادی) اعضای یک گروه قومی تأکید می‌کنند؛ گروه دوم متعلق به دوره‌ای است که افسانه تمایز نژادی به فراموشی سپرده شد و بر تمایزات فرهنگی همچون زبان و تیپ ظاهری تأکید می‌شد. آنتونی اسمیت این تمایزات را عینی می‌خواند (دشتی، ۱۳۹۰).

۵- رویکرد ساختارگرایی: این رویکرد رهیافتی است که به‌وسیله سالووسکی بیان شده است. ساختارگرایان قومیت را امری تصادفی و تغییرپذیر می‌دانند که علاوه‌بر

شکل‌گیری آن در فرایند تاریخ، به وسیله ساختارهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، استمرار و انعطاف می‌پذیرد (مقصودی، ۱۳۸۰: ۲۱).

۶- رویکرد فرهنگ‌گرا و هویت‌محور: این رویکرد را ذهنی نیز می‌خوانند. طرفداران این رویکرد با رد عامل نژاد، معتقدند هزاران منش اکتسابی و مشترک میان گروه‌های بشری وجود دارند که به گونه‌های مختلف، از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابند (خوبروی پاک، ۱۳۸۰: ۸۵).

روش پژوهش

در این پژوهش، روش نشانه‌شناسی و تحلیل محتوای کیفی با رویکرد هدایت‌شده به کار برده شده است. در رویکرد نشانه‌شناسی، از روش‌های نشانه‌شناسی عکس و مشاهده مشارکتی استفاده شده است. نشانه‌شناسی جعبه کاملی از ابزارهای تحلیلی برای تجزیه و تحلیل تصویر و یافتن نحوه عمل آن با نظام گسترده‌تر معنا ارائه می‌دهد. این روش برای توصیف نحوه تولید معنای نشانه‌ها، واژگان دقیقی در اختیار دارد و این نقطه قوت آن است. نشانه‌شناسی این امکان را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد تا علاوه بر شناسایی پیام‌های قومی و جهت‌گیری مفهومی آن‌ها، که به روش تحلیل محتوا نیز قابل اجرا است، به نقد و ارزیابی پیام‌های ضمنی نیز پردازد. همچنین، در این پژوهش از رویکرد تحلیل محتوای هدایت‌شده یا جهت‌دار نیز استفاده شده است. گاه نظریه یا تحقیقات پیشین درباره یک پدیده مطرح است که یا کامل نیستند یا به توصیف‌های بیشتری نیازمندند. در این حالت محقق کیفی، روش تحلیل محتوا با «رویکرد جهت‌دار» را برمی‌گزیند. این روش را معمولاً براساس روش قیاسی متکی بر نظریه طبقه‌بندی می‌کنند که تمایزات آن با دیگر روش‌ها براساس نقش نظریه در آن‌هاست. هدف تحلیل محتوای جهت‌دار، معتبر ساختن و بسط مفهومی چهارچوب نظری و یا خود نظریه است. بدین ترتیب، تحلیل محتوا با این رویکرد نسبت به دیگر روش‌های تحلیل محتوا از فرایند ساختارمندتری برخوردار است.

جامعه مورد مطالعه پژوهش شامل صفحات اینستاگرامی هویت‌طلبان قومی آذربایجان است. حجم نمونه شامل چهار عکس برگزیده از میان صفحه‌های اینستاگرامی در بازه زمانی پاییز ۱۴۰۰ است که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. در این پژوهش، ابتدا تحلیل هم‌نشینی و جانشینی، معنای صریح و ضمنی و عناصر نشانه‌ای سه‌گانه پیرس از صفحات اینستاگرامی منتخب ارائه می‌شوند و سپس

تحلیل محتوای کیفی با رویکرد هدایت‌شده شاخص‌های مختلف تکنیک‌های اقناعی، جاذبه‌های مورد استفاده، هویت‌های سه‌گانه کاستلز، رویکردهای قوم‌گرایی، پیوند قومی و شدت قوم‌گرایی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

یافته‌ها

در این بخش، چهار تصویر اینستاگرامی از سه پروفایل انتخاب‌شده و مورد تحلیل نشانه‌شناسی و تحلیل محتوای کیفی قرار گرفتند که در ادامه، به نتایج حاصل از آن‌ها اشاره می‌شود.

۱- نخستین پروفایل اینستاگرامی

در این پروفایل، آیت‌ها، پیام‌ها و نمادهای مختلفی با ویژگی‌های هویت‌طلبی قومی قابل مشاهده است. در جدول زیر تعداد دنبال‌کنندگان و دنبال‌شوندگان، متن پروفایل و تعداد کل پست‌های ارسالی با ذکر اعداد و ارقام ذکر شده است.

جدول شماره ۱: اولین پروفایل انتخاب‌شده در شبکه اجتماعی اینستاگرام

تعداد کل پست	متن پروفایل	Following	Followers
۱۱	تنها بودن بهتر از قرار گرفتن در دل و سینه نامناسب است.	۴۱۱	۲۱۹۰

تصویر شماره ۱: اولین عکس انتخاب‌شده صفحه اینستاگرامی

۱-۱- تحلیل هم‌نشینی

کلیت فضای عکس هویت پان‌ترکیسم را تداعی می‌کند. پان‌ترکیسم یک ایدئولوژی ملی‌گرایانه و توسعه‌خواهانه است که بر پایه آن، تمام مردمانی که ترک‌تبار هستند یا به زبان ترکی سخن می‌گویند باید تحت لوای یک ملت و رهبری واحد در دولتی واحد و مستقل متحد شوند. عناصر چهارگانه در تصویر بالا عبارت‌اند از: پرچم در زمینه عکس که همان پرچم جمهوری آذربایجان است و متشکل از رنگ‌های آبی، قرمز و سبز است. علامت سفیدرنگ هلال ماه و ستاره هشت‌پر در قسمت میانی قرار دارد که ستاره هشت‌ضلع نشانه سمبولیک هشت شاخه اقوام ترک است. رنگ آبی نشانه ترک بودن است. رنگ سرخ پرچم نشانه دموکراسی و مدرنیته است و همچنین، رنگ قرمز به‌عنوان خدا، روح محافظ، اجاق و آتشدان است. رنگ سبز علامت مدنیت و تاریخ اسلامی است. گرگ خاکستری (بوزقورد)، نماد عمومی ترکان جهان است. افسانه «بوزقورد» یا گرگ خاکستری مشهورترین افسانه ترکان و متعلق به همه ترکان در سراسر جهان است و مختص ترکان یک کشور و یا ناحیه خاصی نیست. در این افسانه، در یک نبرد سنگین بین ترکان و دشمنانشان، بعد از کشته شدن همه جنگاوران و دلاوران ترک در صحنه نبرد، کلیه اعضای خانواده‌های ترکان، از کوچک و بزرگ، به دست دشمن قتل‌عام می‌شوند و هیچ فردی از آن‌ها جز پسر خردسالی (اغوزخان) که دست‌وپایش را دشمن بریده و در کنار برکه‌ای رها کرده است باقی نمی‌ماند. در چنین شرایط بحرانی و سختی، موجود فرشته‌گونه و آسمانی که گفته می‌شود از طرف تانری (خداوند) در نقش بوزقورد (گرگ خاکستری) ماده به آن حوالی فرستاده شده، ظاهر می‌شود و با خوراندن شیر خود و لیسیدن زخم‌های کودک، او را از مرگ حتمی نجات می‌دهد. پس از چندی، از وصلت پسرک با فرشته‌گونه‌ای که در نقش موجود رهایی‌بخش ظاهر شده بود، نسل جدید تُرک پا به عرصه وجود می‌نهد که در نسل‌های بعدی، آن‌ها امپراتوری عظیم «گُوک تورک» یا «تورکان آسمانی» را از دریای چین تا دریای سیاه بنا می‌نهند. روایت دیگری از افسانه بوزقورد در میان ترکان وجود دارد که در آن نیز این حیوان در نقش موجود الهی و نجات‌بخش، ترکان را از حمله ناگهانی دشمن در شب تاریک آگاه ساخته و از شکست حتمی نجات می‌دهد.

علاوه‌بر افسانه ترکان، نقش و وظیفه گرگ در افسانه پیدایش روم باستان نیز شبیه بوزقورد ترکان است. در افسانه پیدایش روم باستان، سزار یکی از شهرهای لاتینی، دستور می‌دهد فرزندان خواهرزاده‌اش یعنی «رومولوس و رموس» را به رودخانه «تیر» افکنند؛ زیرا از این می‌ترسید که این دو، چون بزرگ شوند، وی را از تخت به زیر

آورند. کودکان در نقطه کم‌آبی از رودخانه فرو می‌افتند و ماده‌گرگی که در آن حوالی بوده آن‌ها را نجات می‌دهد. گرگ با شیر خود ایشان را سیر می‌کند تا زنده بمانند. چوپانی آن‌ها را پیدا کرده به خانه خود می‌برد. برادران بزرگ می‌شوند و بر سر مقام و موقعیت به دست آمده قصد جان هم می‌کنند. رومولوس، رموس را می‌کشد و سپس شهر روم را در همان جایی که در کودکی رهایشان کرده بودند بنا می‌کند، سپس آن شهر را به یاد برادر مقتولش (رما یا همان رموس)، روم می‌نامد و خود سزار این شهر می‌شود. در این تصویر، به طرف بالا بودن سر گرگ نشان از آسمانی و متعالی بودن این هویت دارد. حالت انگشتان دست به شکل سر یک گرگ است که یکی از نمادهای پان‌ترکیسم است. با استفاده از زاویه دوربین و نوع رنگ‌پردازی، سعی شده است تا رنگ دست و گرگ به همدیگر شبیه شوند تا به‌طور رساتری به سر گرگ شباهت داشته باشد. عنصر نشانه‌شناختی گرگ همچنین نشانگر قدرتمندی ترکان نیز است.

۱-۲- تحلیل جانشینی

این تصویر چهار دال مرکزی دارد که عبارت‌اند از:

- تصویر گرگ خاکستری یادآور گرگی است که به اغوزخان، پدر ترکان، شیر داد و او را بزرگ کرد و پان‌ترک‌ها معتقدند ترک‌ها فرزندان اغوزخان هستند که با شیر گرگ و به کمک او بزرگ شده بود.
- پرچم سه‌رنگ با تصویر یک ماه و ستاره که پرچم کشور متحد ترک‌زبانان جهان را بازنمایی می‌کند. ستاره و ماه موجود در این پرچم بیانگر تفکر اسلامی و اقوام هشت‌گانه ترک‌ها است؛ چراکه همین عناصر نشانه‌شناختی در پرچم چندین کشور اسلامی از جمله ترکیه نیز درج شده است و این نماد، اتحاد و همبستگی این کشورها را شکل می‌دهد.
- دست یک زن که انگشتان او شکل سر یک گرگ را که نمادی از نمادهای پان‌ترک‌ها است بازنمایی می‌کند.
- سه حلقه رنگی به رنگ‌های سبز، آبی و قرمز در میج دست زن، رنگ پرچم پان‌ترک‌ها را بازنمایی می‌کند.

جدول شماره ۲: تحلیل عناصر نشانه‌شناسی عکس اول

عناصر نشانه‌شناسی							
عناصر نشانه‌ای از دیدگاه پیوس	دال‌های مهم	تعداد لایک یا کامنت	تعداد بازدیدها	لنگرگاه عکس	نشانه ضمنی		نشانه صریح
۱- پرچم: جنبه نمادین ۲- گرگ: جنبه شمایی ۳- دست: جنبه شمایی ۴- حلقه‌ها: جنبه نمادین	- تصور گرگ - پرچم جمهوری آذربایجان - دست یک زن - حلقه‌های سه گانه رنگی تداعی کننده سه رنگ پرچم آذربایجان	۲۳	۹۸۲	#ترک قیزی # ترک اوغلان #ترکیه - استانبول # ترکمن - صحرا #ترکی - آذربایجانی # اردبیل - را- باید دید.	هم‌دریافت	مجاز مرسل	تصویر یک گرگ خاکستری که نماد ترکان جهان بوده و حیوانی است که اغوزخان با شیر او بزرگ شده است و سایر عناصر نیز تداعی کننده همین قضیه هستند.

۳-۱- تحلیل محتوای کیفی

در عکس شماره ۱ سعی شده است اقوام ترک‌زبان کشور برانگیخته شوند و با طرح اسطوره، سعی در اقناع داشته و با بیان تاریخچه ساختگی از جمله افسانه بوزقورد، اقوام ترک‌زبان را تحریک کنند. در این بررسی، پان‌ترکیسم و هویت‌طلبی ترکان جهان به‌عنوان طبقه تحلیل و بوزقورد، انگشتان زن به‌مثابه نماد گرگ، حلقه‌های رنگی میچ دست با خوانش پرچم آذربایجان و خود پرچم آذربایجان زیرطبقه تحلیل هستند. این صفحه برای جلب توجه مخاطبان از جاذبه‌های مختلفی استفاده کرده است؛ از جمله با استفاده از دست یک زن سعی کرده از جاذبه جنسی بهره بگیرد و با طرح نماد بوزقورد، ماه و ستاره از جاذبه نوستالژیک و همچنین، با استفاده از پرچم آذربایجان و دست یک زن که نمادی از زاینده‌گی و زندگی است، از جاذبه احساسی استفاده کند. مدیر این صفحه با توسل به نمادها و سمبل‌های گنجانیده‌شده در عکس، سعی در ایجاد هویتی مستقل مبتنی بر گرایش‌های قوم‌گرایانه و ناسیونالیستی کرده بود که هدف غایی آن، ایجاد یک کشور مستقل ترک‌زبان است.

تکنیک‌های روانی به‌کاررفته در این عکس مردم‌انگیزی، عوام‌فریبی، تحریک و برجسته‌سازی هستند. مردم‌انگیزی عبارت از برانگیختن مردم و کوششی است که می‌خواهد به نیت سیاسی توده‌های مردم، روحیه‌ای هیجان‌زده القا کند که البته ضروری هم نیست به شکل آشفته‌گی باشد. در اینجا، مردم‌انگیز کسی است که سعی دارد در جهت چنین انگیزشی، فکر و رفتار عده کثیری از مردم را با القا و تلقین و بعضاً معکوس جلوه دادن موضوعات در نفوذ خود قرار دهد. عوام‌فریبی اقدام نمایشی است که به منظور گمراه کردن طرف مقابل (یا مخاطبان و کاربران) انجام می‌گیرد تا با جعل، تحریف و دستکاری در شواهد، باعث ضرر در منافع شود. مدیر این صفحه اینستاگرامی سعی کرده با مطرح کردن‌های مکرر نمادها و سمبل‌های مرتبط با قوم‌گرایی، تفکر پان‌ترکیسم را برجسته کند. قرار گرفتن هم‌زمان چند عنصر از قبیل نماد بوزقورد، خود تصویر گرگ، آمیزش پرچم‌های ترکیه و جمهوری آذربایجان نمونه‌ای از برجسته‌سازی رسانه‌ای محسوب می‌شود که در این عکس مورد استفاده قرار گرفته است. تحریک به معنای انجام اقداماتی است که روی حالات و رفتارهای مخاطبان تأثیر می‌گذارد. این تصویر با ارائه پیام، به تحریک احساسات مخاطبان می‌پردازد و آن‌ها را به سوی تحقق اهداف مورد نظر خود سوق می‌دهد. حس هم‌دردی از جمله مفاهیم تعیین‌کننده در این شیوه محسوب می‌شود. از آنجاکه مهم‌ترین خصوصیات یک قوم را نیاکان مشترک واقعی یا باور به نیاکان اسطوره‌ای، زبان مشترک، ارزش‌های مشترک و احساس تعلق به یک گروه واحد می‌دانند، باید گفت که تمامی این ویژگی‌های مذکور در تصویر ۱ وجود داشته است.

هویت مقاومتی که در این شکل استفاده شده است، شکل‌هایی از مقاومت جمعی را در برابر ظلم ایجاد می‌کند و معمولاً بر مبنای هویت‌هایی ساخته می‌شود که آشکارا به وسیله تاریخ، جغرافیا یا زیست‌شناسی تعریف شده‌اند و تبدیل مرزهای مقاومت را به جنبه‌های اساسی و ذاتی آسان‌تر می‌کنند. تأکید بر قومیت نمونه‌ای از اشکال هویت مقاومتی محسوب می‌شود و انتظار بر این است که هرچه پابندی قومی قوی‌تر باشد، هویت ملی ضعیف‌تر و هویت قومی تقویت شود.

در این عکس از رویکردهای مختلف قوم‌شناسانه همچون اصل‌گرایی، ابزار‌گرایی و فرهنگ‌گرایی نیز استفاده شده است. اصل‌گرایان قومیت را ناشی از پیوندها و احساس‌های اصیل و حتی ذاتی و طبیعی می‌دانند که فراتر از مقاطع زمانی قرار می‌گیرد و به یک معنی می‌توان گفت همواره وجود داشته است. بر این اساس، ارجاع به اسطوره

بوزقورد به یک معنا می‌تواند ناشی از این رویکرد تلقی شود. در ابزارگرایی، قومیت یک مفهوم ذاتی و طبیعی و حتی لزوماً یک نوع اشتراک در باورهای ذهنی در درازمدت به حساب نمی‌آید، بلکه نوعی وسیله یا ابزار شمرده می‌شود که برای دستیابی به هدف‌های عمدتاً سیاسی و اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این تصویر، هویت‌طلبی ترکان جهان و به‌کارگیری پرچم کشورهای ترکیه و جمهوری آذربایجان که با اهداف و اغراض سیاسی صورت گرفته است، با این رویکرد همخوانی پیدا می‌کند و درنهایت، ناسیونالیسم قومی و تجزیه‌طلبی نیز از مفاهیم پنهان در عکس مورد بررسی هستند.

جدول شماره ۳: تحلیل محتوای کیفی عکس اول

تحلیل محتوای کیفی						
درجه و شدت قوم‌گرایی از دیدگاه آنتونی اسمیت	شاخص‌های پیوند قومی	رویکردهای قوم‌گرایی	هویت از دیدگاه کاستنر	جاذبه مورد استفاده	روش‌های عملیات روانی	مؤلفه‌ها
					*	مردم‌انگیزی
					*	فریب و عوام‌فریبی
					*	تحریک
					*	برجسته‌سازی
				*		جنسی
				*		احساسی
				*		نوستالژیک
			*			مقاومتی
		*				اصل‌گرایی
		*				ابزارگرایی
		*				فرهنگ‌گرایی
	*					نیاکان مشترک واقعی یا اسطوره‌ای
	*					زبان مشترک
	*					ارزش‌های مشترک
	*					احساس تعلق به گروه واحد
*						ناسیونالیسم قومی
*						تجزیه‌طلبی

۲- دومین پروفایل اینستاگرامی

در این پروفایل پیام‌های هویت‌طلبی از قبیل تصاویر و نمادهای متعلق به سرزمین و زبان مادری، تیم تراکتورسازی و همچنین، آداب و سنن و موسیقی ترکی آورده شده است. در جدول زیر، تعداد دنبال‌کنندگان و دنبال‌شوندگان و متن پروفایل و تعداد پست‌های ارسالی ذکر شده است.

جدول شماره ۴: دومین پروفایل انتخاب‌شده در شبکه اجتماعی اینستاگرام

تعداد کل پست	متن پروفایل	Following	Followers
۱۰	تورکون تورکدن باشقا دوستو بوخ. دنیا صلح ایسترسه تورکه بیعت اتمک زوروندادیر	۵۴۶	۸۳۰

تصویر شماره ۲: دومین عکس انتخاب‌شده صفحه اینستاگرامی

۲-۱- تحلیل هم‌نشینی

با توجه به لنگرگاه، پرچم، شمایل و نماد گرگ، کلیت فضای عکس هویت پان‌ترکیسم را بازنمایی می‌کند. عناصر نشانه‌ای مهم عکس، تبلیغ و هویت‌سازی برای تیم تراکتورسازی

تبریز است که قرار گرفتن آن در کنار سایر عناصر، مفهوم و پیام صریح و ضمنی پان ترکیسم را می‌رساند. در وسط تصویر، گرگ خاکستری به مثابه نمادی از نمادهای اصلی پان ترکیسم خودنمایی می‌کند. دو مرد در طرفین عکس، قهرمانان و شخصیت‌های هویت‌ساز ترک‌ها یعنی اغوزخان و بابک خرم‌دین را بازنمایی می‌کند؛ به طوری که کلاه خود آن‌ها نیز از نماد بوزقورد بی‌بهره نبوده است. پرچم تیم تراکتورسازی تبریز نیز چند سالی است که به نمادی از نمادهای پان ترکیسم تبدیل شده و در این عکس به صورت «تیراختور آذربایجان» به زبان لاتین برجسته شده است.

نشانه‌های مکتوب نیز که در صدد تکمیل و تثبیت معنا هستند، در این عکس به چشم می‌خورد و آن یادآور اشعار معروف مداح حاج کلامی در روز هشتم محرم در حضور عزاداران حسینیه اعظم زنجان است که می‌گوید: «یل تاتار طوفان یاتار یاتماز حسین پرچمی». در این تصویر، پرچم حسین (ع) با پرچم تیم تراکتورسازی جایگزین شده و مضمون آن بدین شرح است: «تحت هر شرایط سخت و مشقت باری، پرچم تیم تراکتورسازی همچنان برافراشته خواهد ماند و تیم باغیرت ما به هیچ وجه دچار پژمردگی نخواهد شد و چه کسی مثل ما عاشقان تراکتورسازی و ترکان، غیرتمند هستند».

۲-۲- تحلیل جانشینی

تصویر چهار دال مرکزی دارد:

- عکس یک گرگ خاکستری: این عکس نماد اصلی پان ترکیسم است.
- عکس دو مرد در طرفین قاب: این دو مرد نماد قهرمانان پان ترکیسم یعنی اغوزخان و بابک خرم‌دین هستند.
- پرچم تیم فوتبال تراکتورسازی تبریز: این نماد چند سالی است که به نماد ترکان هویت‌ساز تبدیل شده است.
- عکس نوشته: محتوای آن در حمایت از پان ترکیسم است.

جدول شماره ۵: تحلیل عناصر نشانه‌شناسی عکس دوم

عناصر نشانه‌شناسی							
نشانه صریح	نشانه ضمنی		لنگرگاه عکس	تعداد باز دیده‌ها	تعداد لایک یا کامنت	دال‌های مهم	عناصر نشانه‌ای از دیدگاه پیرس
پیام صریح عکس، تبلیغ تیم	مجاز مرسل	هم‌دریافت	باشاسین تراختوری	۹۱	۲	عکس یک گرگ - عکس دو	عکس یک گرگ: شمایی - عکس دو

تراکتورسازی	شکست‌ناپذیر است.	نشانه شناختی، تفکر و مرام پان‌ترکیسم را بازنمایی می‌کند.			ابرقهرمان - نشانه مکتوب - پرچم تراکتورسازی	مرد: شمایلی - عکس نوشته: نمادین - پرچم تیم تراکتور: نمادین
-------------	------------------	--	--	--	--	--

۲-۳- تحلیل محتوای کیفی

براساس نظریات و رویکردهای قوم‌گرایی، مدیر این صفحه اینستاگرامی از رویکردهای اصل‌گرایی، ابزارگرایی، ساختارگرایی و رویکرد مبتنی بر تمایزات عینی و ملموس (نژاد، زبان و پوشش) استفاده کرده است. همچنین، از شاخص‌های پیوند قومی نیاکان مشترک واقعی یا اسطوره‌ای، سرزمین مشترک، زبان مشترک، احساس تعلق به گروه واحد و هویت تاریخی مشترک استفاده شده است. درجه و شدت قوم‌گرایی، از نظر آنتونی اسمیت، در این عکس عبارت‌اند از: تجزیه‌طلبی، قوم‌گرایی و ناسیونالیسم قومی.

جدول شماره ۶: تحلیل محتوای کیفی عکس دوم

تحلیل محتوای کیفی						
مؤلفه‌ها	روش‌های عملیات روانی	جاذبه مورد استفاده	هویت از دیدگاه کاستلز	رویکردهای قوم‌گرایی	شاخص‌های پیوند قومی	درجه و شدت قوم‌گرایی از دیدگاه اسمیت
تحریک	*					
مردم‌انگیزی	*					
برجسته‌سازی	*					
احساسی		*				
منطقی		*				
مقاومتی			*			
اصل‌گرایی				*		
ساختارگرایی				*		
رویکرد مبتنی بر تمایزات ملموس				*		
زبان مشترک					*	
سرزمین مشترک					*	
احساس تعلق به گروه واحد					*	

*					ناسیونالیسم قومی
*					قوم‌گرایی
*					قوم‌محوری

۳- سومین پروفایل اینستاگرام

این پروفایل، مملو از پیام‌ها، نمادها و ویژگی‌های تفکر پان‌ترکیسم از قبیل هویت‌خواهی و جدایی‌طلبی ترکان در کشورهای مختلف و گردآمدن همه آن‌ها زیر لوای کشور ترکیه، نقل تاریخ ترکان و عثمانی‌ها، افتخارات و متعلقات ترکان در طول تاریخ و غیره است. در جدول زیر، تعداد دنبال‌کنندگان و دنبال‌شوندگان و متن پروفایل و تعداد پست‌های ارسالی با اعداد و ارقام ذکر شده است. دو نمونه از تصاویر زیر از این پروفایل برای تحلیل انتخاب شده‌اند.

جدول شماره ۷: پروفایل سوم انتخاب‌شده در شبکه اجتماعی اینستاگرام

تعداد کل پست	متن پروفایل	Following	Followers
۱۳۰۰۰	صفحه ما غیر از تفکر ترک هیچ تفکری را بازنشر نمی‌کند. این صفحه برای ترک‌ها و به خاطر ترک‌هاست.	۳۳	۶۶۰۰۰

• BİLİYOR MUYDUNUZ? •
İran nüfusunun yaklaşık %50'sini Türkler oluşturmaktadır. Bu da yaklaşık olarak 40 milyonluk bir Türk nüfusunu gösterir.

İran Türkler Birliği
Nüfus: 45.500.000
Başkent: Tebriz

Azerbaycan Türkleri: 28.520.000
Türkmen Sahra: 210.000
Türkmenler: 2.200.000
Herarsen Türkleri: 1.550.000
Sakarın Türkleri: 330.000
Halaz Türkleri: 47.000
Çekay Türkleri: 100.000

@gokturk.kaganligi

1,547 likes
gokturk.kaganligi BİLİYOR MUYDUNUZ?
İran, Dünya'da en çok Türk nüfusuna sahip 2. ülkedir. (1. Türkiye)... more
View all 77 comments
January 5 - See Translation

تصویر شماره ۳: عکس سوم انتخاب‌شده از صفحه اینستاگرامی

۳-۱- تحلیل هم‌نشینی

بررسی و تحلیل هم‌نشینی نشانه‌ها و دال‌های موجود در عکس از جمله پرچم چند کشور ترک‌زبان دنیا همچون آذربایجان، ترکیه و کشورهای بالکان و آسیای مرکزی و همچنین، قرار گرفتن پرچم ترکیه در مرکز ایران به صورت درشت، باعث شده که کلیت فضای عکس هویت پان‌ترکیسم و اختصاص تمام کشور به نژادهای مختلف ترک را بازنمایی کند. در این نقشه، بیش از ۴۵ میلیون نفر از جمعیت ایران (بیش از ۵۰ درصد) با مرکزیت تبریز را ترکان تشکیل می‌دهند که از بین این‌ها، حدود ۳۰ میلیون نفر به ترکان آذری، ۲ میلیون و ۳۰۰ هزار نفر به ترکمانان شرق کشور، ۱/۵ میلیون نفر به ترکان خراسان، ۳۳۰ هزار نفر به ترکان شاهسون، ۲۱۰ هزار نفر به مردم ترکمن صحرا و غیره اختصاص دارد. نقشه ایران با زمینه قرمز رنگ با محوریت کشور ترکیه دلالت بر غلبه ترکان دنیا بر ایران و فزونی جمعیت آن‌ها نسبت به هر قوم دیگر است. نکته جالب این است که هر کدام از این ترکان در قسمتی از کشور، نماد و پرچم مخصوص به خود را دارند و از هویت منحصر به فرد زیر لوای یک هویت مستقل ترک برخوردارند.

۳-۲- تحلیل جانشینی

تصویر چهار دال مرکزی دارد:

- نقشه ایران با زمینه قرمز رنگ بیانگر اختصاص تمام ایران به ترکان بوده و اینکه بیشترین ترکیب جمعیتی کشور به ترک‌ها تعلق دارد.
- پرچم کشورهای ترک‌زبان دنیا نماد هویت‌طلبی قومی و اتحاد و همبستگی ترکان جهان است.
- عکس نوشته «Biliyor Muydunuz = آیا می‌دانستید؟»، دارای معنای صریح تعداد ترک‌زبان‌ها از دیدگاه مدیر صفحه اینستاگرامی بوده و معنای ضمنی آن اکثریت داشتن ترک‌ها در مقابل سایر اقوام در ایران است.
- عکس نوشته «Iran Turkler Birligi: یکپارچگی ترکان ایران» که معنای صریح آن اتحاد قومیت ترک (اتحاد ترک‌های ایران) بوده و معنای ضمنی آن لزوم تشکیل یک کشور مستقل از ترک‌های ایران و یا تشکیل یک کشور بزرگ ترک در جهان است.

جدول شماره ۸: تحلیل عناصر نشانه‌شناسی عکس سوم

عناصر نشانه‌شناسی						
عناصر نشانه‌ای از دیدگاه پیرس	دال‌های مهم	تعداد لایک یا کامنت	تعداد بازدها	لنگرگاه عکس	نشانه ضمنی	
- نقشه ایران: نمایه - پرچم آذربایجان: نمادین - پرچم ترکیه: نمادین - عکس نوشته: نمادین	- نقشه ایران - پرچم ترکیه - پرچم کشورهای ترک‌زبان دیگر دنیا - عکس نوشته	۱۵۴۷	۱۶۲۴	آیا می‌دانستید ایران دومین کشور با بیشترین درصد جمعیت ترک است؟	مجاز مرسل هم‌دریافت کنار هم قرار گرفتن عناصر نشانه‌شناختی، اکثریت ترک‌زبان ایران را بازنمایی می‌کند.	پیام صریح عکس، تبلیغ پان‌ترکسیم و جدایی‌طلبی است.

۳-۳- تحلیل محتوای کیفی

رویکرد قومی در این عکس مبتنی است بر اصل‌گرایی ناشی از پیوندهای اصیل و ذاتی و همچنین، رویکرد مبتنی بر تمایزات عینی و ملموس (نژاد، زبان و پوشش)، و شاخص‌های مورد تأکید پیوند قومی در این عکس بیشتر متکی بر شاخص زبان و سرزمین مشترک، نیاکان مشترک واقعی یا اسطوره‌ای، ارزش‌های مشترک، و احساس تعلق به هویت تاریخی مشترک است. تأکید درجه و شدت قوم‌گرایی بر استقلال قومی، جدایی‌طلبی و ناسیونالیسم قومی است. شیوه و روش عملیات روانی و اقناعی به‌کاررفته در این عکس شامل برجسته‌سازی و تحریک بوده و برای جذب مخاطب از جاذبه احساسی، نوستالژیک و منطقی‌نمایی استفاده شده است.

جدول شماره ۹: تحلیل محتوای کیفی عکس سوم

تحلیل محتوای کیفی						
درجه و شدت قوم‌گرایی از دیدگاه اسمیت	شاخص‌های پیوند قومی	رویکردهای قوم‌گرایی	هویت از دیدگاه کاستلز	جاذبه مورد استفاده	روش‌های عملیات روانی	مؤلفه‌ها
					*	تحریک
					*	برجسته‌سازی
				*		احساسی
				*		نوستالژیک

				*		منطقی
			*			مقاومتی
		*				اصل‌گرایی
		*				رویکرد مبتنی بر تمایزات ملموس
	*					زبان مشترک
	*					سرزمین مشترک
	*					نیاکان مشترک یا اساطیری
*						ناسیونالیسم قومی
*						قوم‌گرایی
*						تجزیه‌طلبی

۴- چهارمین پروفایل اینستاگرام

تصویر شماره ۴: عکس چهارم انتخاب‌شده از صفحه اینستاگرام

۴-۱- تحلیل هم‌نشینی

در تصویر ۴، تومروس، ملکه آذربایجان محوریت و برجستگی یافته است. در وب‌سایت «مفاخر آذربایجان»^۱ «تومروس نام زنی است که ۵۵۰ سال پیش از میلاد و هم‌زمان با دوران کوروش، ملکه منطقه آذربایجان بود. کوروش که قصد تصرف

۱. وب‌سایت مفاخر آذربایجان در: <http://figures-azerbaijan.blogfa.com>

آذربایجان را داشت پسر تومروس را کشت. تومروس نیز در جنگ با پادشاه پارسیان، پس از کشته شدن کوروش در میدان جنگ، جسدش را توسط سگی که بر روی جنازه اش پارس می‌کرد یافت و سر او را در ظرفی پر از خون انسان‌های بی‌گناه کشته شده در جنگ فرو برد و گفت: «ای خونریز تاریخ! بنوش تا سیراب شوی». به روایتی، تومروس را در گورستانی که در سمت شرقی گوی مجید تبریز قرار دارد دفن نمودند و نام شهر تبریز به پاس این ملکه شجاع، از تومریس (تیمریس، تیریز، تبریز) گرفته شده است. در این عکس، تومروس با در دست گرفتن سر کوروش، اقتدار و پیروزمندی خود را به رخ سپاهیان و دشمنانش می‌کشد. سپاهیان ترکستان و سران کشور ایران که در حال تسلیم و زانورده در مقابل تومروس نشان داده شده‌اند، بر برتری ترک‌ها بر فارس‌ها و ابهت و قدرتمندی ترک‌ها در طول تاریخ دلالت دارد.

۲-۴- تحلیل جانشینی

تصویر چهار دال مرکزی دارد:

- سپاهیان ترک: تعداد آن‌ها بی‌شمار نشان داده شده است و مفهوم ضمنی آن پرجمعیت و قدرتمند بودن سپاهیان ترک است.
- سران سپاه ایران: تسلیم در مقابل تومروس و حقارت ایرانیان را نشان می‌دهد. ضعف سپاهیان ایران و برتری سپاهیان ترک به‌طور ضمنی در این عکس بازنمایی می‌شود.
- تومروس: تومروس با در دست داشتن سر کوروش که با ابهت بر بالای سر بزرگان سپاه ایران ایستاده است، قدرتمندی وی را به‌طور صریح و آشکار بازنمایی می‌کند.
- عکس نوشته: به افتخارات تاریخی ترک‌ها اشاره دارد.

جدول شماره ۱۰: تحلیل عناصر نشانه‌شناسی عکس چهارم

عناصر نشانه‌شناسی							
عناصر نشانه‌ای از دیدگاه پیرس	دال‌های مهم	تعداد لایک یا کامنت	تعداد بازدیدها	لنگرگاه عکس	نشانه ضمنی	نشانه صریح	
- سپاهیان ترک: شمایی - سران سپاه ایران: شمایی - عکس نوشته: نمادین - عکس تومروس: شمایی	- سپاهیان ترک - سران سپاه ایران - عکس نوشته تومروس	۲۴۰۴	۲۴۶۸	لنگرگاه عکس: تاریخ ترک را بخوانید. کانال ترک‌های آسمانی	هم‌دریافت کنار هم قرار گرفتن عناصر نشانه‌شناختی، برتری سپاهیان و ترک‌ها بر ایرانیان را بازنمایی می‌کند.	مجاز مرسل تفوق ترک‌ها و فارس‌ستیزی	تبلیغ پان‌ترکسیم و برتری طلبی ترکان

۴-۳- تحلیل محتوای کیفی

رویکرد قومی عکس مبتنی بر رویکرد ابزاری است که زبان مشترک را به‌عنوان محوری برای ایجاد وحدت بین اقوام ترک و تحریک آنان برای جدایی‌طلبی قرار داده است. اصل‌گرایی ناشی از پیوندهای اصیل و ذاتی و همچنین، رویکرد مبتنی بر تمایزات عینی و ملموس (نژاد، زبان و پوشش) به برجستگی مطرح شده است. شاخص‌های مورد تأکید پیوند قومی در این عکس بیشتر بر شاخص نیاکان مشترک واقعی یا اسطوره‌ای، زبان و سرزمین مشترک و احساس تعلق به هویت تاریخی مشترک متکی است. در این عکس تأکید بر ناسیونالیسم قومی و قوم‌محوری است. شیوه و روش عملیات روانی و اقناعی به‌کاررفته در این عکس عبارت‌اند از: برجسته‌سازی، مغالطه، تضعیف روحیه رقیب، تشجیع (انگیزه‌دادن) نیروهای خودی و برای جذب مخاطب از جاذبه احساسی، نوستالژیک، منطقی‌نمایی و جنسی استفاده شده است.

جدول شماره ۱۱: تحلیل محتوای کیفی عکس چهارم

تحلیل محتوای کیفی						
مؤلفه‌ها	روش‌های عملیات روانی	جاذبه مورد استفاده	هویت از دیدگاه کاستلز	رویکردهای قوم‌گرایی	شاخص‌های پیوند قومی	درجه و شدت قوم‌گرایی از دیدگاه اسمیت
تحریک	*					
تضعیف روحیه رقیب	*					
تشجیع نیروهای خودی	*					
عدالت‌طلبی	*					
برجسته‌سازی	*					
مغالطه	*					
احساسی		*				
نوستالژیک		*				
منطقی		*				
جنسی		*				
مقاومتی			*			
اصل‌گرایی				*		
رویکرد مبتنی بر تمایزات ملموس				*		
نیاکان مشترک				*		
زبان مشترک					*	

	*					سرزمین مشترک
	*					نیاکان مشترک واقعی یا اسطوره‌ای
	*					احساس تعلق به هویت تاریخی مشترک
*						ناسیونالیسم قومی
*						قوم‌گرایی
*						جدایی طلبی

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

تحلیل نشانه‌شناختی از روش‌های کیفی در پژوهش محسوب می‌شود که روش‌شناسان بر آن تأکید و تمرکز ویژه‌ای داشته‌اند. این روش ابزاری را برای تحلیل در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد که نشانه‌های متن یا تصویر را استخراج و با توجه به رویکردهای کلان ناظر بر متن یا تصویر، آن را بررسی می‌کند. در پژوهش حاضر، سعی بر این بوده که ضمن معرفی این شیوه به‌عنوان یک روش نظام‌مند، نمونه‌های عملی از متون رسانه‌ای (عکس) بررسی شود. نقطه آغاز تحلیل نشانه‌شناختی، شناخت دال و مدلول و تفکیک آن‌ها در سطح خرد است. در تحلیل نشانه‌شناختی، پژوهشگر لایه‌های مستتر متن و ابعاد و دلالت‌های نانوشته را کشف و معرفی می‌کند. بر همین اساس، برای نیل به چنین هدفی، پژوهشگر باید در چهارچوبی روشمند حرکت کند. در این پژوهش، مراحل رسیدن به تحلیل نشانه‌شناختی به همراه نمونه رسانه‌ای، مورد تحلیل و واکاوی قرار گرفت.

برای عینی کردن نحوه تحلیل نشانه‌شناسی عکس، تلاش شد نمونه‌هایی از صفحات اینستاگرامی در چنین چهارچوبی تحلیل شود و بر همین اساس، با توجه به الگوی بارت و پیرس و همچنین، چهارچوب نظری نشانه‌شناسی گفتمانی، نحوه بازنمایی هویت‌طلبی قومیتی ترکان مورد تحلیل واقع شود.

اهمیت این مسئله وقتی دوچندان می‌شود که بدانیم تصویری که از دریچه رسانه اجتماعی ارائه می‌شود، ترویج‌دهنده نظام ایدئولوژیکی است که در نهایت، هویت‌کاربر و معانی پدیده‌های زندگی روزمره او، از طریق آن بازتعریف و برساخته می‌شود. چنین کشفی حاصل نمی‌شود مگر با اتخاذ رویکردی هدفمند و علمی. رویکرد نشانه‌شناسی گفتمانی یکی از راه‌های بررسی و استخراج این‌گونه معانی مستتر، با توجه به فضای

گفتمانی است. این رویکرد ابزاری را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد تا صفحات اینستاگرامی را به‌منزله نظام نشانه‌ای، مورد بررسی و واکاوی علمی قرار دهد. کلیت فضای عکس‌ها با طرح مکرر نمادها و سمبل‌های مرتبط با قوم‌گرایی ترک، بر هویت پان‌ترکیسم و لزوم ایجاد کشوری مستقل برای ترک‌زبانان جهان دلالت دارند. پان‌ترکیسم یک ایدئولوژی ملی‌گرایانه و توسعه‌خواهانه است که بر پایه آن، تمام مردمانی که ترک‌تبار هستند یا به زبان ترکی سخن می‌گویند، باید تحت یک ملت و رهبری واحد در دولتی واحد و مستقل متحد شوند. هدف پان‌ترکیسم گردآوردن همه ترک‌زبانان، از جمله ترک‌زبانان ترکیه، جمهوری آذربایجان، قبرس، بلغارستان، شبه‌جزیره بالکان، آسیای مرکزی، عراق، ایران، افغانستان، ترکستان چین (ایالت سین‌کیانگ)، قفقاز، کریمه، ماوراء قفقاز، تاتارستان، حوالی رود ولگا و ترکمنستان سبیری تحت رهبری ترکیه است. عناصر برجسته هویتی به‌ویژه «هویت مقاومتی»، از طرف صفحات اینستاگرامی مورد توجه قرار گرفته و در تلفیق با نظریه کاستلز قابل مشاهده است. جنبه‌های برجسته عناصر نشانه‌شناختی شمایی و نمادین مدنظر پیرس در این پژوهش قابل مشاهده بود. دال‌های مهم از دیدگاه سوسور مورد بررسی قرار گرفت. در اکثر عکس‌ها دال‌های مهمی همچون گرگ خاکستری، دستان با نماد سر گرگ، پرچم ترکیه، پرچم آذربایجان، بابک خرم‌دین، اغوزخان و تومروس به‌عنوان اسطوره‌های آذربایجان و تیم تراکتورسازی تبریز که به جریان پان‌ترکیسم دلالت دارد گنجانیده شده بودند. با این وصف، اسطوره‌سازی در این مطالعه برجستگی خاصی پیدا کرده است. آنچه اجتماعات را به جهان اسطوره‌ای قهرمان‌گرایی می‌کشاند، چهار عنصر اصلی جهان اسطوره است: عنصر اول، میل به جاودانگی است؛ عنصر دوم، آفرینش نمونه‌های ازلی از طریق حضور خدایان و قهرمانانی است که ارزش ازلی را در خویش منعکس می‌کنند؛ عنصر سوم، حضور همیشگی ارزش‌های ازلی و خلل‌ناپذیر در جهان اسطوره‌ای است و عنصر چهارم، ارجحیت کل بر جزء و لزوم تبعیت جزء از کل آرمانی است. قهرمانان اسطوره‌ای آذربایجان یعنی بابک خرم‌دین، اغوزخان و تومروس از این ساخت و عناصر جدا نبوده‌اند. طرح مطالبات قومی به‌واسطه عناصر فرهنگی نظیر فوتبال نیز در چندین عکس قابل تبیین بوده است. فوتبال یک نظام کوچک اجتماعی است و یک ورزش جمعی در برابر فردگرایی است و این ورزش یکی از تجلی‌های زندگی در عرصه عمومی است. نژادپرستی یا نژادگرایی به‌مثابه اسطوره خود را در فوتبال جلوه‌گر می‌کند. تیم تراکتورسازی تبریز طی سال‌های اخیر، به یکی از مهم‌ترین نمادهای هویت‌طلبی و

هویت‌ساز مردمان آذری‌زبان نه تنها ایران، بلکه بخشی از مردم جمهوری آذربایجان و ترکیه نیز تبدیل شده است. برای جلب توجه مخاطبان از جاذبه‌های مختلفی مانند احساسی، منطقی، نوستالژیک و جنسی استفاده شده است. ستایش از سرزمین آذربایجان و زبان مادری و استفاده از قالب شعر برای بیان اهمیت سرزمین و زبان مادری باعث ایجاد جذابیت در پیام شده و اثرگذاری آن را تقویت کرده است. جاذبه حس وطن‌پرستی و ملی‌گرایی در همه عکس‌ها مورد استفاده واقع شده بود تا جذابیت و تأثیرگذاری عکس‌ها را نزد مخاطبان افزایش دهد. با توجه به نتایج پژوهش، راهکارها و توصیه‌هایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- تقویت جنبه‌های هویت ملی به واسطه برنامه‌ها و سیاست‌های فرهنگی، مصرفی و فراغتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ بنابراین، همکاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با آموزش و پرورش و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری که هر کدام بخش‌های فرهنگی دارند، سبب می‌شود تا سویه‌های هویت ملی تقویت شود.

- تدوین سیاست‌های هویتی مناسب در نظام آموزشی، مانند تشریح هویت ملی ایران در کتاب‌های درسی، حضور نمادهای ملی در کتاب‌های درسی، معرفی چهره‌های تاریخی و ملی و غیره.

- ارتقای گفت‌وگوهای بین‌فرهنگی و برقراری تعامل اجتماعی و اقتصادی اقوام ایرانی با یکدیگر: برخی از صفحات اینستاگرامی مورد بررسی در دشمن‌سازی و ضدیت‌سازی ترک و فارس، سعی در ساخت «ما»ی متفاوت از «ما»ی ایرانی در مقابل «دیگری دشمن» کرده‌اند. بر همین اساس، ضروری است تا این موضوع مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد. تقویت فرایند ارتباطات مناطق مختلف ایران و تعاملات گسترده بین خرده‌فرهنگ‌های قومی، موجب کاهش حساسیت‌ها شده و تقاضاها، هنجارها، مطالبات و انتظارات تمام شهروندان در خرده‌فرهنگ‌های گوناگون را مشابه یکدیگر ساخته و موجب وحدت ملی، انسجام اجتماعی و سرانجام ثبات سیاسی در کشور می‌شود.

- تبیین، تبلیغ و تأکید بر پیشینه تاریخی و فرهنگی مشترک ایرانیان در دستور کار همه دستگاه‌های رسانه‌ای قرار گیرد تا از این طریق، جلو هویت‌سازی صفحات اینستاگرامی دارای هویت‌طلبی قومی گرفته شود.

- فراهم نمودن زمینه‌های مشارکت فعالانه‌تر قومیت‌های گوناگون؛ به عنوان نمونه، استفاده بیش از پیش از نخبگان شایسته قومیت‌های گوناگون در اداره امور کشور می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش تحریکات عوامل قومی داشته باشد.

- کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی از طریق توجه به مناطق حاشیه مرزها می‌تواند تاحدودی جلو گرایشات و هویت‌طلبی قومی را بگیرد.

منابع

- اسمیت، آنتونی (۱۳۸۳). *ناسیونالیسم (نظریه، ایدئولوژی، تاریخ)*. ترجمه منصور انصاری. تهران: مؤسسه مطالعات ملی.
- اوزکریملی، اموت (۱۳۸۳). *نظریه‌های قومیت*. ترجمه محمدعلی قاسمی. تهران: مؤسسه مطالعات ملی.
- ایمان، محمدتقی؛ کیدقان، طاهره (۱۳۸۱). «بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی زنان»، *علوم انسانی دانشگاه الزهراء*. ش ۴۴ و ۴۵: ۱۰۶-۷۹.
- برتون، رولان (۱۳۹۰). *قوم‌شناسی سیاسی*. ترجمه ناصر فکوهی. تهران: نشر نی.
- بهمنی، فرزاد (۱۳۹۷). *تحلیل محتوای کیفی و رویکردهای آن*. تهران: مرکز پژوهش و افکار صداوسیما.
- جباری، ولی؛ محمدیان، مهرداد؛ رشیدی آل هاشم، محمدرضا (۱۴۰۱). «واکاوی نقش نیروهای خارجی بر گرایش‌های قومی در مناطق آذری‌نشین ایران»، *فصلنامه مطالعات ملی*. دوره ۲۳. ش ۸۹. پیاپی ۱۸۹-۱۶۹.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱). *مطالعات قومی و نژادی در قرن بیستم*. تهران: مؤسسه مطالعات راهبردی.
- حاجیانی، ابراهیم (۱۳۸۸). «نسبت هویت ملی با هویت قومی در میان اقوام ایرانی». *جامعه‌شناسی ایران*. ۹ (۳ و ۴): ۱۶۴-۱۴۳.
- خوبروی‌پاک، محمدرضا (۱۳۸۰). *اقلیت‌ها*. تهران: شیرازه.
- دشتی، تقی (۱۳۹۰). «مفهوم‌شناسی قومیت و اقلیت قومی به‌عنوان عنصری از جامعه سیاسی»، *فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی*. ش ۹: ۱۵۰-۱۴۱.
- رهبری، مهدی (۱۳۸۰). «بحران هویت در ایران معاصر»، *نامه پژوهش*. سال ششم. شماره ۲۲ و ۲۳: ۸۵-۵۳.
- فرامرزیانی، سعید؛ هاشمی، شهناز؛ فرهنگ، علی‌اکبر (۱۳۹۵). «نقش رسانه‌های مجازی در تغییرات ارزش‌های اجتماعی با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی تلگرام و فیس‌بوک»، *فصلنامه توسعه اجتماعی*. دوره ۱۰. شماره ۴. پیاپی ۱۴۳-۱۲۴.
- فرامرزیانی، سعید؛ جعفری، علی (۱۳۹۹). «نقش شبکه‌های اجتماعی موبایلی بر هویت شخصی مدرن در میان جوانان شهر اردبیل»، *فصلنامه مطالعات ملی*. دوره ۲۱. ش ۸۲. پیاپی ۸۲-۶۹.
- صالحی، منصور؛ نوازی، بهرام (۱۳۹۹). «بررسی نقش جمهوری آذربایجان در ایجاد چالش‌های قومی در آذربایجان ایران»، *فصلنامه مطالعات ملی*. سال بیست‌ویکم. ش ۴: ۱۱۸-۱۰۱.
- قومی در فضای مجازی»، *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*. ش ۱۶: ۱۷۲-۱۳۵.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۵). *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ*. ترجمه احد علیقلیان و همکاران. چاپ پنجم. تهران: طرح نو.
- کوش، دنی (۱۳۹۹). *مفهوم فرهنگ در علوم اجتماعی*. ترجمه فریدون وحیدا. تهران: سروش.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۸). *تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جاوید*. ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نشر نی.
- لاندو، چیکوب (۱۳۸۵). *پان‌ترکیسم، یک قرن در تکاپوی الحاق‌گری*. ترجمه حمید احمدی. تهران: نشر نی.
- مقصودی، مجتبی (۱۳۸۰). *تحولات قومی در ایران، علل و زمینه‌ها*. تهران: مؤسسه مطالعات ملی.

- هابزباوم، ای، جی (۱۳۸۲). ملت و ملی‌گرایی پس از ۱۸۷۰. ترجمه جمشید احمدپور. تهران: نشر نیکا.
- Ahmadov, H., & Qocayeva, G. (2023). "Hüseyn Cavidin Əsərlərindəki Obrazlarda Turançılıq". *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 6(2): 159-172: <https://doi.org/10.59182/tudad.1271767>.
- KARATAŞ, Cengiz (2013). "Turancılık Mefkûresi Bağlamında Halide Edib'in Yeni Turan'ına Dair", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 20. I, s.39-52.
- KOHN, Hans (2007). *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*. İstanbul-İlgi Kültür Sanat.
- Burk, P. A. (1997). *Sociological approach to self and identity*. Washington State University. Department of Sociology.
- Shaffer, Brenda, (2002). *Borders and Brethren: Iran and the Challenge of Azerbaijani Identity* (MIT Press, 2002). [20][21] The book was also published in Turkish (Bilgi University Press, İstanbul, 2008) and in Persian (Ulus Press, Tehran, 2008).
- Cohen, A.P (1996). "Personal nationalism: A Scottish view of some rites, rights and wrongs". *American Ethnologist*. 23 (4): 1-14.
- Stryker, S, Burke P (2000). "The past, present, and future of an identity theory"; *Social Psychology Quarterly*. 64 (4): 284-297.